

Maria Kocójowa
Instytut Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej
Uniwersytet Jagielloński, Kraków

Pracownik bibliotek kościelnych w XXI wieku

Kolejne stulecie nazwane przez Radę Europy wiekiem społeczeństwa informacyjnego przyniesie bibliotekarzowi wyzwania związane ze zmianami mentalności obywateli polskich, tkwiące w nowych potrzebach i możliwościach, różnicowaniu się sposobów i form komunikowania, a także płynące ze zmian oczekiwań wobec bibliotekarzy¹. Anonsują te przewidywania międzynarodowe organizacje profesjonalne pod egidą UNESCO jak International Federation Library Association (IFLA - Międzynarodowa Federacja Bibliotek Stowarzyszonych), Federation Internationale of Documentation (FID- Międzynarodowa Federacja Dokumentacji), EUCLID (European Association of Library and Information Education and Research - europejska organizacja szkół wyższych kształcących w bibliotekoznawstwie i informatyce naukowej). Troska o sprostanie tym nowym zadaniom wpływa z prognoz General Program of Information (PGI - światowy program informacji naukowej)². Potwierdzają owe tendencje zmian ostatnio liczne

¹ Europe's Way to the Information Society. An Action Plan. Commission of the European Communities.Com(94) 347final, Brussels; Europe and the Global Information Society. Recommendation to the European Council, SOGITS n 755, SOGT 94/35, Brussels; Libraries Programme: Extract from the Draft Workplan, CEC, Directorate General XIII: Telecommunication, Information Market and Exploitation of Research, DG XIII/E3,1994; mat. pow.

² Workshop on Education and Training of Information Specialists in Eastern Europe and CIS Countries, Bratislava, Slovakia, 14-18 November 1994, Paris , January 1995,CII-95/WS/10; Y. Courier, Information Training, „UNISIST Newsletter”. Vol. 23, No.1, 1995, p. 7; M. Kocójowa, Przyszłość kształcenia specjalistów informacji naukowej w krajach postkomunistycznych, „Bibliotekarz” 1995 nr 7-8, s.9-12; Taż, PTiN 1995 nr 1, s. 39-41.

konferencje Wschód-Zachód, w których miałam zaszczyt reprezentować Polskę. Zetknęłam się np. z bardzo interesującymi i konstruktywnymi dyskusjami na ten temat podczas spotkania przedstawicieli 20 krajów w Bratysławie w 1994 r., w trakcie współorganizowania w 1995 r. - największej z polskich międzynarodowej konferencji w Przegorzalach (ok. 200 osób, inicjowana przez Stanford, USA z ramienia American Association for the Advancement of Slavic Studies (AAASS - Amerykańskie Stowarzyszenie dla Rozwoju Studiów Sławistycznych) jako prekonferencja V Światowego Kongresu Wschodnio-Europejskich Studiów)³. Ta tematyka zajmowała też uwagę na roboczym europejskim spotkaniu szkół wyższych kształcących w zakresie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej w Kopenhadze w 1996 r. O znaczeniu jej świadczy zaplanowanie osobnej międzynarodowej konferencji w Królewskiej Szkole Bibliotekoznawstwa w Danii w 1997 r. nt. „Continuing Professional Education”⁴.

Podobnie jest to żywy temat dla spotkań profesjonalistów w kraju. Postulaty te uzmysławiają, a nawet przerażają ogromem obowiązków i wymagań stawianych bibliotekarzowi. Perspektywa przyszłego stulecia, efekt ten jeszcze wzmacnia. Wśród środków pomagających się zmierzyć się bibliotekarzowi z tymi problemami, najczęściej preferuje się w literaturze teoretycznej continuing education, czyli edukację permanentną. Właściwe jej rozwiązanie stanowi nie tylko główną oś zainteresowania ze strony bibliotek, ale

³ Biblioteki w europejskich krajach postkomunistycznych w międzynarodowym kontekście (wybór materiałów), red. M. Kocójowa, Kraków 1995, 158 ss; *Libraries in Europe's Post-Communist Countries: Their International Context. Proceedings of Fourth International Conference of Slavic Librarians and Information Specialists*, Kraków-Przegrzala, Poland, August 3-5, 1995, ed. M. Kocójowa & Wojciech Zalewski, Kraków 1996, 290ss.

⁴ Third International Conference on Continuing Professional Education, Copenhagen, Denmark, August 27-29, 1997, organizowana przez Continuing Professional Education Round Table oraz The Royal School of Librarianship. Trochę wcześniej, bo w Nowym Yorku w lipcu 1996 r. odbędzie analogiczny "okrągły stół" nt. międzynarodowej edukacji permanentnej bibliotekarzy sławistów z okazji dorocznej Konferencji American Library Association, w którym będę uczestniczyć z referatem o sytuacji w Polsce.

i jawi się jako ważne zagadnienie dla instytucji kształcących na poziomie wyższym.

Spójrzanie na kwestie związane z permanentną edukacją w kontekście bibliotek kościelnych jest zatem problemem przełomu wieków, znacznym dla modelu bibliotekarza przyszłości. Nie zawaham się tutaj odwołać do pewnego rodzaju truizmu: bibliotekarz stanowi *spiritus movens* każdej biblioteki, od niego bowiem zależy, czy biblioteka będzie „żyła”, czyli czy potrafi zjednać sobie czytelników i współpracowników, czy potrafi uczestniczyć aktywnie w naszym trudnym marszu w Europie do Europy.

Specjalnie interesujące przy tych odniesieniach wydaje się zastanowienie nad cechami współczesnego bibliotekarza, jego kwalifikacjami z punktu widzenia ogólnego rynku pracy.

Wyróżniki bibliotekarza przyszłości.

Dotychczasowe rozważania nad modelem bibliotekarza, etyką pracy zawodowej, stanowiły najczęściej domenę Zbigniewa Żmigrodzkiego⁵. Do jego słusznych i potrzebnych do propagowania stwierdzeń należy dodać konstatacje pracodawców z różnych typów bibliotek. Niedawno, bo 4-5 czerwca 1996 r., w Katedrze Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Jagiellońskiego została zorganizowana II Ogólnopolska Konferencja Naukowa Szkół Wyższych pt. „Rynek pracy a studia bibliotekoznawstwa i informacji naukowej w Polsce”. Obradom i bardzo ożywionej dyskusji patronowała tablica z wypisanymi cechami absolwenta tych studiów, najbardziej frapującymi pracodawców. Blisko pół setki tych określników zostało zestawione w układzie hierarchicznym ważności na podstawie wywiadów przeprowadzonych na terenie Krakowa

⁵ Z. Żmigrodzki, nauczyciel akademicki z Uniwersytetu Śląskiego, autor książki o etyce zawodu bibliotekarza, ostatnio swoje opinie najczęściej publikuje na łamach „Bibliotekarza”.

w 1996 r.⁶. Eksponowane są w tym spisie predyspozycje psychiczne i cechy charakteru najbardziej pożądane u bibliotekarza, otwierające mu możliwość zatrudnienia. Warto dlatego je przywołać i zastanowić się, czy posiadają je, względnie powinni posiadać bibliotekarze bibliotek kościelnych.

Według wspomnianych badań preferuje się osobników aktywnych i przedsiębiorczych. Ceni się: uczciwość, pracowitość, inteligencję oraz operatywność, energiczność, sumienność, rzetelność, solidność. W drugiej dziesiątce tej listy hierarchicznej znalazły się: fachowość, dyspozycyjność, punktualność, otwartość, obowiązkowość, kreatywność, spryt, przebojowość, talent, odpowiedzialność. Kończyły tę długą listę: prezencja, cierpliwość, bezkonfliktowość, bystrość, spotrzegawczość, zaradność, pasja, dar przekonywania, elastyczność. Trzeba w tym miejscu przyznać, że ok. 70 uczestników owej konferencji w Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie miało wątpliwości, czy ideał ten jest do osiągnięcia w XX lub XXI wieku. Na pewno jednak lista ta daje jednak wiele do myślenia pod kątem nie tylko formowania osobowości bibliotekarza, ale i procesu kształcenia permanentnego. Wzbogacenie bibliotek kościelnych o przedstawicieli zawodu o wymienionych cechach będzie sprzyjać tworzeniu korzystnego lobby dla profesji bibliotekarskiej. Liczne grono bibliotekarzy kościelnych, wielu wolontariuszy, konieczność rozwoju służb informacyjnych i fachowej organizacji bibliotek powszechnych parafialnych - wskazują, że jest to zagadnienie najwyższej wagi w Polsce, i to właśnie w obecnej chwili. Rozstrzygnięcia zadecydują o podniesieniu lub obniżeniu prestiżu społecznego bibliotekarza, a równocześnie bibliotek kościelnych i ich roli oraz możliwości wypełniania zadań ważnych dla rozwoju duchowego współczesnego społeczeństwa.

Te oczekiwania wskazują też, że w następnym stuleciu należy oczekiwać zacierania różnic między dotąd jeszcze standardowymi profilami zawodowymi, czyli między bibliotekarzami instytucji

⁶ Badania przeprowadziła w ramach pracy magisterskiej pod moim kierunkiem - Sylwia Majcher, Uniwersytet Jagielloński.

o celach naukowych i oświatowo-powszechnych. Będzie to naturalnym następstwem automatyzacji i wykorzystania komputerów do prac bibliotecznych. W efekcie bibliotekarzom naukowym zostaną dodane zadania informacyjno-wychowawczo-popularyzacyjne, a bibliotekarzom w placówkach oświatowych i powszechnych - szereg obowiązków informacyjno-naukowych.

Przybliżająca się szybko era „biblioteki bez ścian”, czyli biblioteki wirtualnej, bardzo znacząca dla przyszłości informacji naukowej, przesunie ciężar prac bibliotekarzy i wymagań kwalifikacyjnych w stronę baz informacyjnych on-line, z których użytkownik może czerpać dane poza biblioteką. Równolegle jednak pozostanie rola bibliotekarza jako doradcy w gąszczu ofert on-line. On to powinien pomóc odkryć najefektywniejszą i najszybszą drogę dotarcia do informacji. Od niego też będzie zależało jakie wprowadzi do biblioteki usługi dodatkowe, zachęcające użytkowników do korzystania z biblioteki. Ramy pomysłowości są bardzo szerokie tak w placówkach naukowych, jak i w powszechnych. W przypadku bibliotek kościelnych mogą objąć np. wszystkie potrzeby informacyjne społeczności parafialnej i hierarchii kościelnej. Sprawna, na wysokim poziomie fachowości i erudycji, usługa bibliotekarza, powinna dopomóc do zwiększenia rezerwy czasu i sił społeczeństwa m.in. na rozwijanie życia duchowego.

W tym kontekście powinni się pojawić w XXI wieku w bibliotekach kościelnych bibliotekarze przystosowani do wypełniania tak wielu, różnorodnych zadań. Z jednej strony będą potrzebni pracownicy wyspecjalizowani w służbach informacyjnych i wykorzystaniu nowych technik, ciągle permanentnie doksztalcani bibliotekarze informatolodzy po studiach bibliotekoznawstwa i informacji naukowej oraz „dziejczycy”, czyli w przypadku bibliotek kościelnych księża doksztalcani w dziedzinie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej na studiach zaocznych i podyplomowych. Z drugiej strony nadal będą potrzebni równie wysoko kwalifikowani profesjonaliści, prowadzący służby specjalne dla wspólnoty chrześcijańskiej, zwłaszcza dla niepełnosprawnych, dzieci, emerytów, marginesu społecznego (narkomanów, etc.).

Tym pracownikom przypadnie wypełnianie misji zapobiegania dehumanizacji społeczeństwa, kształtowania umiejętności wartościowania priorytetów i selekcjonowania jakości w duchu nauki Chrystusa. Oni to będą aranżować pierwsze spotkanie z książką w bibliotece, od którego będzie zależeć przyjaźń lub dezaprobata, często na całe życie.

Jednym słowem bibliotekarz XXI wieku w bibliotekach kościelnych, podobnie jak pracownik innego typu bibliotek powinien być psychologiem, wychowawcą, znawcą nowoczesnych technik (zwłaszcza multimedialnych), animatorem życia kulturalnego, a więc człowiekiem bardzo wszechstronnym, otwartym na potrzeby wspólnoty, elastycznie adaptującym się do zmieniającego się świata zewnętrznego, w myśl zaleceń Jan Paweł II.

Orientacja w zmieniających się potrzebach świata zewnętrznego w powiązaniu z duchowym, nie może obyć się dla bibliotekarza bez prowadzenia badań nad środowiskiem pozabibliotecznym, potencjalnych użytkowników. Dopiero poznanie przyczyn zniechęcających do korzystania z biblioteki, przeszkadzających w zdobywaniu nowych czytelników, pozwoli właściwie i z pożytkiem rozwinąć jej działania⁷. Kolejny ważny aspekt, zwłaszcza dla bibliotek parafialnych to zachęcanie całych rodzin do wspólnego korzystania z biblioteki. Dopomóc tu może zapraszanie wspólnie kilku pokoleń na imprezy muzyczne, kulinarne, hodowli kwiatów, organizowanie pomocy w dokształcaniu, przekwalifikowaniu zawodowym etc., a więc wzorowanie się na udanych pomysłach z kręgu bibliotek publicznych świeckich⁸.

Różnorodność oczekiwań wobec bibliotekarza XXI wieku pozwoli mu rozwinąć inwencję i sprawdzić się, pracować

⁷ Badania potrzeb potencjalnych użytkowników bibliotek z zakresu informacji naukowej zapoczątkował w l. 70-tych prof. Tom Wilson, Sheffield, UK.

⁸ Interesujące inicjatywy w tym zakresie należą np. do zespołu pracowników Biblioteki Publicznej w Bochni, kierowanego długie lata przez Marię Bielawską znaną z pasji „zdobycia człowieka dla książki”. L. Gut, 50 lat Biblioteki Publicznej w Bochni, Bochnia 1996, s. 5.

z satysfakcją. W tej jednak niełatwej drodze trzeba mu pomóc teoretycznie i praktycznie. Możliwości są dwojakiego rodzaju: albo przez przyzucanie przywarsztatowe, organizowane wewnątrz w bibliotece, albo przez specjalne instytucje powołane do kształcenia na różnych poziomach. W Polsce na poziomie średnim (centrum Ustawicznego Kształcenia Bibliotekarzy i Szkoła w Jarocinie) potrzeby bibliotek kościelnych nie zostały jeszcze zauważone. Na poziomie wyższym prekursora rola w tym względzie należy do Katedry Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Jagiellońskiego. Usamodzielnienie tej placówki od roku akad. 1996/97 w ramach nowoutworzonego Wydziału Zarządzania i Komunikacji Społecznej pozwoli w większej mierze uwzględnić potrzeby bibliotek kościelnych.

Główne zmiany w nadchodzącym stuleciu dotyczyć będą nie tylko konieczności podporządkowania się prawom rynku pracy, ale i ustaleniom Unii Europejskiej. Skutkiem będzie transformacja polegająca na oderwaniu od profilu historycznego na rzecz analizy współczesności i prognostyki. Wprowadzone zostaną zmiany trybu kształcenia, a przede wszystkim tak jak w całej Europie dwustopniowość studiów (3 letni licencjat + 2 letnie studia magisterskie). Zrodzą się w związku z tym potrzeby zmiany pragmatyki zawodowej, konieczność sprecyzowania kwalifikacji bibliotekarzy na określonych stanowiskach, ochrony zawodu, oraz w większości uczelni znacznego przebudowania programów i metod nauczania. Proces zmian programowych postępuje, ale jest zbyt wolny w stosunku do szybko rosnących potrzeb jak wskazuje raport o „Edukacji z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej na poziomie wyższym w Polsce” z roku 1995⁹.

Bardzo ważnym aspektem będzie tu transformacja studiów zaocznych. Tkwi w nich ogromny potencjał możliwości edukacji permanentnej, dotąd słabo wykorzystany w Polsce. Dzisiaj, kiedy

⁹ Edukacja z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej na poziomie wyższym w Polsce. Status i przyszłość, Kraków 1995, 148 ss. Materiały Edukacyjne Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Jagiellońskiego, Nr 2; Edukacja nauczycielska w szkołach wyższych w roku akademickim 1994/1995. Bibliotekoznawstwo i Informacja Naukowa, Kraków 1996, 80 ss (mat.pow.).

już nie obowiązują limity wymiaru 1/3 godzin na studiach zaocznych, kształcenie to będzie można zaprojektować zgodnie z potrzebami naszych czasów. Wnoszone przez studentów opłaty tym bardziej obligują do bardzo poważnego i odpowiedzialnego potraktowania tej sprawy. W Uniwersytecie Jagiellońskim na kierunku bibliotekoznawstwo i informacja naukowa proces ten trwa, umożliwiony nowoczesnym wyposażeniem laboratorium komputerowego przez Ministerstwo Edukacji Narodowej¹⁰. Zmiany są aprobowane bardzo chętnie przez biblioteki Polski Południowej. Oferta ta będzie też przydatna dla pracowników bibliotek kościelnych i ułatwi im nadążanie za wymaganiami XXI wieku.

Aktualnie największy wpływ na rozwój edukacji permanentnej w Polsce w systemie kształcenia szkół wyższych mają studia podyplomowe. Wspomagają one bibliotekoznawców, dostarczając im wiedzy o postępie i o ostatnich nowościach profesjonalnych na świecie i w Polsce. Dzięki studiom podyplomowym, specjaliści innych dziedzin poznają arkana bibliotekarstwa i informacji naukowej, warunkujące prawidłowe wypełnianie zawodu. Studia podyplomowe pozwalają na przekwalifikowanie się, znalezienie nowego, atrakcyjnego miejsca pracy. W przypadku bibliotek kościelnych pozwolą na zaoszczędzenie wiele trudu przy budowaniu struktur i rozwijaniu usług bibliotecznych. Bardzo dobrze sprawdziło się np. w Uniwersytecie Jagiellońskim eksperymentalne, jedyne w Polsce Studium Podyplomowe Informacji Naukowej poświęcone przyspieszeniu automatyzacji bibliotek Polski Południowej i wprowadzeniu amerykańskiego systemu VTLS w środowisku profesjonalnym. Sprawozdanie o tym eksperymencie i korzyściach z niego płynących z zainteresowaniem zostało przyjęte na forum międzynarodowym w Kopenhadze w 1996 r.¹¹.

¹⁰ Wdzięczność za uznanie potrzeb kierunku bibliotekoznawstwo i informacja naukowa należy się panu dyr. Stanisławowi Madejowi z MEN.

¹¹ M. Kocójowa, W. Pindlowa, A New Outlook for the LIS programm: The Breaking of Psychological Barriers in Libraries while Introducing New

Trudności w realizowaniu continuing education w Polsce

Przedstawiona optymistyczna wizja przyszłości nie może przyćmić wielu piętrzących się trudności przed pracującymi studentami, w tym pracownikami bibliotek kościelnych.

Do najdotkliwszych kłopotów edukacji permanentnej należą:

1) brak podręczników i słabe wyposażenie w nowoczesną literaturę profesjonalną, zwłaszcza w mniejszych bibliotekach

2) przeszkadza słaby obieg informacji profesjonalnej wprowadzany do bibliotek kościelnych, a dotyczący innego typu bibliotek w Polsce i na świecie

3) utrudnia brak dostępu do literatury zagranicznej, a właściwie jeszcze mocniej przeszkadza słaba znajomość języków obcych wśród bibliotekarzy bibliotek kościelnych, utrudniająca też kontakty zagraniczne

4) brak niejednokrotnie nawyku bibliotekarzy bibliotek kościelnych do poszerzania ofert usług informacyjnych oraz znajomości potrzeb wspólnot katolickich

5) jednostki kształcące na poziomie wyższym nie zawsze mają możliwości kadrowe i techniczne, aby prowadzić nowoczesną edukację z bibliotekoznawstwa i informacji naukowej. Nie istnieją np. możliwości techniczne poprowadzenia distance education, czyli edukacji na odległość przy pomocy środków audiowizualnych, nie dysponują nimi szkoły wyższe, ani biblioteki lub osoby prywatne.

6) utrudnia czasami obojętność środowiska, które dopiero zaczyna odczuwać potrzebę nowoczesnych usług informacyjnych, podobnie jak często zbyt słabe poparcie lokalnych władz dla tych nowych ofert

7) nie fachowość powoduje marnowanie cennego czasu i dobrej woli wolontariuszy w bibliotekach kościelnych, pozbawionych profesjonalnej opieki metodycznej

8) brak bodźców ekonomicznych dla bibliotekarzy do podejmowania nowych zadań oraz opóźniają prace niedobory w sprzęcie.

Dla złagodzenia tego obrazu na koniec należy wypunktować motywacje sprzyjające rozwojowi nowoczesnej continuing education w Polsce w bibliotekach kościelnych, pozytywnie kształtujące profil bibliotekarza XXI wieku:

1) pracownicy bibliotek kościelnych garną się do edukacji permanentnej i odczuwają jej potrzebę

2) władze zwierzchnie bibliotek kościelnych przykładają coraz większą wagę do profesjonalnej edukacji, wysyłają na różne kursy i studia swoich pracowników

3) organizacja FIDES wydatnie wspomaga proces edukacji permanentnej i wymianę ogólnopolską doświadczeń profesjonalnych, zwłaszcza w zakresie informacji naukowej

4) podwyższanie kwalifikacji zawodowych przynosi obok satysfakcji wymierne efekty materialne (awans)

5) interesujące oferty studiów bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, uwzględniające jak np. w Uniwersytecie Jagiellońskim potrzeby bibliotek kościelnych przyciągają kandydatów z tego środowiska¹²

6) ważna jest możliwość udziału w życiu kulturalnym metropolii, zwykle towarzysząca podejmowaniu studiów z bibliotekoznawstwa i informacji naukowej w tak dużych ośrodkach jak Kraków, Warszawa, Wrocław.

7) ukończeniu każdego etapu edukacji permanentnej towarzyszy satysfakcja, skłaniająca do zwiększenia wysiłków i coraz częściej uznanie społeczeństwa lokalnego.

Przemiany świata w nadchodzącym stuleciu, potrzeby społeczeństwa informacyjnego nie mogą przysłonić przekonania, że komputer jest narzędziem, ale właściwym sprawcą przemian jest

¹² Pisałam o tym w *FIDES* nr 1/1995 w artykule pt. Biblioteki kościelne w programie kształcenia kierunku bibliotekoznawstwo i informacja naukowa w Uniwersytecie Jagiellońskim.

pracownik biblioteki. Musi on dobrze znać owo narzędzie, które będzie w Polsce w XXI w. podstawowym. Warto dlatego inwestować w doszkalanie pracowników m.in. bibliotek kościelnych, których dokonania w różnych kręgach społeczeństwa będą coraz bardziej zauważane, doceniane i wpływające na rozwój oddziaływania nauki kościoła katolickiego. Szansy tej nie należy zmarnować.

